

บทวิจารณ์เสรีภาพทางศิลปกรรม

เสรีภาพทางศิลปกรรมในพื้นที่ทางการเมืองของรัสเซียเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเสรีภาพทางศิลปกรรมในความหมายโดยรวม เนื่องด้วยเสรีภาพทางศิลปกรรมในพื้นที่ทางการเมืองหมายถึงการเป็นนายตนเองและการเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้าง โดยคนที่จะมีเสรีภาพทางศิลปกรรมในลักษณะนี้ได้จะต้องเป็นพลเมืองของรัฐที่ทำหน้าที่ทางการเมืองเท่านั้นซึ่งก็คือผู้ชาย ส่วนเสรีภาพทางศิลปกรรมในความหมายโดยรวมหมายถึงการเป็นนายตนเองและสามารถเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับตนเองได้โดยมีบทบาททางคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับ กล่าวคือบุคคลใดจะมีเสรีภาพทางศิลปกรรมในความหมายนี้ได้บุคคลนั้นจะต้องสามารถในควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้แสดงออกมาได้อย่างเหมาะสมซึ่งการกระทำนี้วางอยู่บนพื้นฐานทางศิลปกรรม ทำให้เสรีภาพทางศิลปกรรมในพื้นที่นี้ไม่ได้จำกัดเพียงแค่พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น

จากหนทางในการบรรลุเสรีภาพทางศิลปกรรมของผู้หญิงในบทที่3 ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถบรรลุเสรีภาพทางศิลปกรรมได้เช่นกัน แต่เป็นการบรรลุในพื้นที่อื่นซึ่งไม่ใช่พื้นที่ทางการเมือง ดังนั้นเมื่อผู้หญิงสามารถบรรลุเสรีภาพทางศิลปกรรมได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ประกอบกับผู้หญิงเป็นพลเมืองที่ต้องเชื่อฟังกฎหมายของรัฐด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดคำถามว่าผู้หญิงมีเสรีภาพภายใต้การเชื่อฟังกฎหมายได้อย่างไรเมื่อผู้หญิงไม่ได้เป็นผู้ที่กำหนดกฎหมาย

ในบทนี้ผู้เขียนจะแบ่งเนื้อหาออกเป็นสามส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงปัญหาที่ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าถ้าผู้หญิงคือพลเมืองของรัฐเช่นเดียวกับผู้ชายและผู้หญิงก็สามารถบรรลุเสรีภาพทางศิลปกรรมได้แต่ในพื้นที่ต่างจากผู้ชาย แล้วผู้หญิงสามารถตอบสนองหลักการบรรลุเสรีภาพทางศิลปกรรมพื้นที่ทางการเมืองได้อย่างไรเมื่อผู้หญิงไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ในส่วนที่สองจะเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในข้างต้น และส่วนที่สามเป็นข้อสรุปที่ได้จากการแก้ปัญหา

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับเสรีภาพทางศิลปกรรม

เนื่องด้วยกระบวนการบรรลุเสรีภาพทางศิลปกรรมในพื้นที่ทางการเมืองจำเป็นต้องอาศัยหลักเจตจำนงร่วมซึ่งหมายถึงกฎหมายและเป็นที่มาของหลักการปกครองสูงสุดในการควบคุมพลเมืองของรัฐ เพราะฉะนั้นบุคคลใดจะเป็นพลเมืองของรัฐได้บุคคลนั้นจะต้องเชื่อฟังในเจตจำนงร่วมและการเชื่อฟังนี้จะต้องไม่ทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพ ทำให้เงื่อนไขหนึ่งในการยืนยันว่า

มนุษย์จะสามารถเชื่อฟังเจตจำนงร่วมได้โดยไม่สูญเสียเสรีภาพก็คือการเชื่อฟังในสิ่งที่ตนเองเป็นผู้สร้าง ดังนั้นการทำตามกฎหมายจึงหมายถึงการทำตามกฎหมายที่ตนเองสร้างขึ้นนั่นเอง

จากเงื่อนไขในข้างต้นเกิดคำถามตามมาว่า ถ้าผู้หญิงไม่ได้มีส่วนร่วมโดยตรงต่อพื้นที่ทางการเมืองแล้วผู้หญิงขัดกับหลักเสรีภาพทางศีลธรรมที่หมายถึงการเป็นนายตนเองและเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างหรือไม่ เมื่อผู้หญิงเป็นเพียงแค่ผู้ที่เชื่อฟังกฎหมายแต่ไม่ได้ออกกฎหมายผู้หญิงจะตอบสนองหลักการนี้ได้อย่างไร กล่าวคือ ถ้าผู้หญิงไม่สามารถอยู่ภายใต้หลักการเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองได้เหมือนกับผู้ชาย ก็จะทำให้เกิดข้อสงสัยต่อการอ้างถึงนิยามของความเป็นพลเมืองที่รุสโซกล่าวไว้ในสัญญาประชาคมว่าพลเมืองของรัฐจะต้องเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างได้ เพราะหน้าที่ในการออกกฎหมายไม่ใช่หน้าที่ของพลเมืองทุกคนในรัฐ และพลเมืองที่สามารถออกกฎหมายได้ก็คือผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงจึงกลายเป็นเพียงพลเมืองที่ต้องเชื่อฟังในกฎที่ผู้ชายสร้างขึ้นซึ่งประเด็นนี้อาจนำไปสู่การยืนยันว่ารุสโซไม่ได้ให้เสรีภาพในการเชื่อฟังตนเองแก่ผู้หญิงอย่างแท้จริงได้

4.2 ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

อย่างไรก็ตามเมื่อผู้หญิงสามารถเชื่อฟังและอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายได้โดยยังคงไว้ซึ่งเสรีภาพทางศีลธรรม นั่นคือผู้หญิงสามารถเชื่อฟังผู้ชายหรืออยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของผู้ชายได้โดยไม่สูญเสียเสรีภาพดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สาม ก็น่าจะแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถเชื่อฟังกฎหมายที่ผู้ชายเป็นผู้กำหนดในพื้นที่ทางการเมืองได้โดยยังมีเสรีภาพเช่นกัน เนื่องด้วยถ้าเราพิจารณาเหตุผลของความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและรัฐ เราจะพบว่าความสัมพันธ์ภายในครอบครัวถือเป็นพื้นฐานของการสร้างรัฐที่แข็งแรง โดยวิถีปฏิบัติภายในครอบครัวจะช่วยสนับสนุนการสร้างรัฐและสร้างสมาชิกของรัฐที่มีคุณภาพ ทำให้ทั้งสองพื้นที่นำมาซึ่งเป้าหมายเดียวกัน เป้าหมายของครอบครัวและรัฐจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมลิสสา เอ บัตเลอร์ (Melissa A. Butler) จึงเห็นว่าการให้อำนาจผู้ชายในการปกครองผู้หญิงภายในครอบครัว จึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้การทำหน้าที่ของผู้ชายในพื้นที่ทางการเมืองสามารถเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นหน้าที่ของผู้ชายในฐานะของหัวหน้าครอบครัวกับหน้าที่ของพลเมืองที่ทำหน้าที่ทางการเมืองมีคุณลักษณะที่ร่วมกัน คืออำนาจในการปกครองที่มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน¹

¹ Melissa A. Butler, Rousseau and the Politics of Care, ใน Lynda Lange (ed), *Feminist Interpretations of Jean-Jacques Rousseau*, (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2002) pp. 224-225.

เมื่อประกอบกับเหตุผลที่ว่า การทำงานของแต่ละเพศนอกจากจะมุ่งสู่เป้าหมายของตนเองแล้วยังต้องมุ่งสู่เป้าหมายที่ทั้งสองเพศมีส่วนร่วมด้วย ทำให้จุดมุ่งหมายของแต่ละเพศไม่ได้แยกจากกัน เป้าหมายในการทำงานของผู้หญิงจึงไม่ได้เป็นไปเพื่อตอบสนองอำนาจของผู้ชาย แต่เป็นไปเพื่อช่วยให้ผู้หญิงบรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกับผู้ชาย

แต่การอธิบายเกี่ยวกับประเด็นนี้มีความซับซ้อนเนื่องจากดูเหมือนว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเงื่อนไขของการมีเสรีภาพในพื้นที่ทางการเมือง และการแบ่งแยกหน้าที่ไว้อย่างชัดเจนของรูลโซททำให้ผู้หญิงไม่สามารถเข้าไปมีหน้าที่โดยตรงต่อพื้นที่ทางการเมืองและการออกกฎหมาย

การแก้ปัญหาถ้าเราพิจารณาที่จุดมุ่งหมายของผู้หญิงและผู้ชายที่มีร่วมกันในสังคมการเมือง นั่นคือการทำให้เกิดความยุติธรรมในรัฐซึ่งเป็นคุณธรรมสูงสุดในสังคมการเมืองทำให้กฎหมายของปกครองรัฐจะต้องมุ่งเพื่อคุณธรรมนี้ซึ่งก็คือการมุ่งเพื่อผลประโยชน์ทางสาธารณะ รูลโซทได้ให้เหตุผลว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองคือการเข้าไปหาคำตอบว่าผลประโยชน์ส่วนรวมคืออะไร เหตุผลนี้ทำให้รูลโซทยืนยันว่าเจตจำนงร่วมไม่ใช่ผลรวมของเจตจำนงเฉพาะของแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้นกฎหมายที่ออกมาควบคุมรัฐจึงไม่ใช่ผลรวมของความต้องการของเจตจำนงเฉพาะของพลเมืองทั้งหมดของรัฐ แต่เนื่องด้วยการจะหาว่าผลประโยชน์ส่วนรวมหมายความว่าอย่างไร บุคคลที่เข้าไปมีส่วนร่วมจะต้องถามคำถามที่ถูกต้องด้วย และการจะถามคำถามเช่นนี้ได้ผู้ถามจะต้องมีคุณธรรม โดยพลเมืองจะมีคุณธรรมได้เป็นผลมาจากผู้สร้างสถาบันทางสังคมและศาสนาของพลเมืองดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่สอง

แต่เมื่อพลเมืองผู้ชายจะสามารถมีคุณธรรมได้จำเป็นต้องอาศัยการประดับประดาจากผู้หญิงซึ่งผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นแล้วในบทที่สาม เพราะฉะนั้นการที่ผู้หญิงมีหน้าที่ในการประดับประดาผู้ชายให้อยู่ในวิถีของคุณธรรมย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมีความต้องการที่จะถูกปกครองด้วยกฎหมายที่มีความยุติธรรมเช่นกัน ดังนั้นการเชื่อฟังกฎหมายที่ผู้ชายเป็นผู้กำหนดและเป็นกฎหมายที่มีความยุติธรรมแล้ว เท่ากับว่าผู้หญิงได้ทำตามกฎหมายซึ่งตนเองต้องการอย่างแท้จริง นั่นคือผู้หญิงได้รับบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมพื้นที่ทางการเมืองจากการเชื่อฟังกฎหมายเช่นนี้ได้ เช่นเดียวกับกับผู้ชายที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองแต่เป็นเสียงส่วนน้อย กล่าวคือเมื่อเวลาที่ผลจากการลงคะแนนออกมาแล้วมีเสียงของผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการลงคะแนนเป็นเสียงส่วนน้อย ซึ่งเสียงเหล่านี้ย่อมต้องถูกบังคับให้ทำตามกฎหมายที่ยุติธรรมทั้งๆที่ตนเองไม่ได้เป็นผู้กำหนด นั่นเท่ากับว่าบุคคลเหล่านี้ถูกบังคับให้บรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมภายใต้บริบททางการเมือง

อย่างไรก็ตามกรณีการเชื่อฟังกฎหมายของเสียงส่วนน้อยที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองกับผู้หญิงไม่เหมือนกันตรงที่ผู้ชายเหล่านั้นเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการออกกฎหมายในขณะที่ผู้หญิงไม่สามารถทำได้ การเปรียบเทียบนี้จึงอาจเกิดคำถามได้ว่าไม่สมเหตุสมผล แต่เมื่อเราพิจารณาที่เหตุผลของการออกกฎหมาย เราจะพบว่าเหตุผลก็คือผลประโยชน์ส่วนรวมสามารถพบได้ด้วยเสียงส่วนใหญ่

รูสโซได้กล่าวถึงความสำคัญของการลงคะแนนเสียงเพื่อค้นหาผลประโยชน์ร่วมทางสังคมว่า

“...ยิ่งมีความกลมเกลียวในการประชุมมากเท่าใดก็หมายความว่ามีความเห็นพ้องต้องกันมากจนใกล้เคียงกับมติเอกฉันท์ เจตจำนงร่วมก็จะมีอิทธิพลสูง แต่ถ้ามีความเห็นต่างและวุ่นวายมากในที่ประชุมก็หมายความว่ามีการเพิ่มขึ้นของผลประโยชน์เฉพาะการเสื่อมของรัฐ...จริงๆแล้วแม้ในยามที่มีความปั่นป่วนวุ่นวายที่สุด การลงคะแนนของพลเมืองมักผ่านไปได้อย่างสงบด้วยเสียงข้างมาก

โดยธรรมชาติของกฎหมายจะเรียกร้องให้ยอมรับในมติเอกฉันท์นั่นคือข้อตกลงทางสังคม เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมเป็นการกระทำที่สมัครใจที่สุด...

ถ้าการสร้างข้อตกลงทางสังคมแล้วเกิดผู้คัดค้าน การค้านของพวกเขาไม่ได้ทำให้ข้อตกลงทางสังคมตกไป ...เมื่อรัฐได้รับการจัดตั้งแล้ว การยินยอมที่จะอยู่ในรัฐโดยอาศัยในดินแดนของรัฐย่อมต้องยินยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐด้วยเช่นกัน

ผลของข้อตกลงทางสังคมเสียงส่วนใหญ่จะผูกมัดเสียงส่วนน้อยเสมอ”²

นั่นเท่ากับว่าภายใต้กระบวนการออกกฎหมายเสียงส่วนใหญ่จะมีอิทธิพลในการผูกมัดเสียงส่วนน้อย เนื่องด้วยแม้ว่าเสียงส่วนน้อยจะไม่เห็นด้วยแต่เสียงส่วนน้อยก็ต้องทำตามมติเอกฉันท์ของเสียงส่วนใหญ่ เพราะบุคคลใดก็ตามที่อยู่ในรัฐบุคคลนั้นต้องเชื่อฟังกฎหมายที่ยืนยันมติเอกฉันท์หรือข้อตกลงทางสังคม จึงทำให้แม้จะมีผู้คัดค้านมติเอกฉันท์ก็มิได้ทำให้ข้อตกลงทางสังคมที่ได้นั้นหมดความชอบธรรม

อย่างไรก็ตามเมื่อรูสโซยืนยันว่าเสรีภาพจะเกิดขึ้นได้พลเมืองจะต้องเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้าง ทำให้เกิดคำถามได้ว่าเสียงส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วยกับกฎหมาย พวกเขายังคงมีเสรีภาพที่ยังเชื่อฟังตนเองอยู่หรือไม่เมื่อพวกเขาไม่ได้กำหนดกฎหมายแต่ต้องถูกบังคับให้เชื่อฟัง

² Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 4 ch2 pp. 109-110.

การตอบคำถามนี้ รุสโซให้เหตุผลว่าถ้าเราจะตั้งคำถามว่าผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงส่วนใหญ่ จะยังมีเสรีภาพได้อย่างไรเมื่อพวกเขาต้องปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งพวกเขาไม่เห็นด้วย เป็นคำถามซึ่งไม่สมควรถาม เพราะรุสโซเชื่อว่าพลเมืองทุกคนเห็นชอบกับกฎหมายแม้กฎหมายนั้นจะไม่ได้มาจากความเห็นของเขาก็ตาม รุสโซกล่าวว่

“...เจตจำนงที่แน่วแน่ของสมาชิกทุกคนในรัฐคือเจตจำนงร่วม พวกเขาเป็นพลเมืองและมีเสรีได้ด้วยเจตจำนงร่วมนี้ เมื่อมีการเสนอกฎหมายในที่ประชุม คำถามที่พลเมืองถูกถามจึงไม่ใช่คำถามว่าจะรับหรือไม่รับข้อเสนอนั้นที่ได้ แต่เป็นการค้นหาความสอดคล้องกับเจตจำนงร่วมที่เป็นของพวกเขาหรือไม่ ซึ่งแต่ละคนที่ได้ลงคะแนนก็ได้แสดงความเห็นของตนในเรื่องนี้ และการนับคะแนนเท่ากับเป็นการประกาศเจตจำนงร่วม ดังนั้นเมื่อมีความเห็นที่ตรงกันข้ามกับความเห็นของบุคคลคนหนึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ ย่อมไม่ได้พิสูจน์เป็นอื่นนอกจากความเห็นของบุคคลนั้นผิด และสิ่งที่บุคคลนั้นคิดว่าเป็นเจตจำนงร่วมถือว่าไม่เป็น แต่ถ้าบุคคลนั้นเสนอในสิ่งที่ขัดกับความเห็นของตนเองแล้ว ขณะเพราะเป็นเสียงส่วนใหญ่ถือว่าบุคคลนั้นไม่เสรี”³

จากทัศนะของรุสโซเกี่ยวกับเรื่องของการลงคะแนนเสียง ชี้ให้เห็นว่ารุสโซมีความเชื่อว่าการค้นหาเจตจำนงร่วมไม่ได้ยืนยันว่าสิ่งที่ทุกคนเข้าไปมีส่วนร่วมในการค้นหาคือสิ่งที่มาจากความเห็นชอบของทุกคน แต่เป็นความจริงที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงซึ่งทุกคนมี นั่นคือแม้ผู้ที่คัดค้านเสียงส่วนใหญ่จะไม่เห็นด้วยกับมติที่ได้ แต่สิ่งที่ได้จากมตินั้นคือสิ่งที่สอดคล้องกับความปรารถนาที่แท้จริงของพวกเขา จึงเท่ากับว่าการถูกบังคับให้เชื่อฟังเจตจำนงร่วมไม่ได้ทำให้พวกเขาสูญเสียเสรีภาพ ในทางตรงกันข้ามพวกเขาจะสูญเสียเสรีภาพถ้าพวกเขาเสนอสิ่งที่ขัดแย้งกับความคิดของตนเองโดยเห็นว่าสิ่งที่เสนอคือมติของเสียงส่วนใหญ่

เพราะฉะนั้นแม้เสียงส่วนน้อยจะไม่ได้เป็นผู้กำหนดกฎหมายแล้วยังต้องเชื่อฟังกฎหมาย จึงไม่ได้เป็นการสูญเสียเสรีภาพแต่เป็นการเชื่อฟังความปรารถนาที่แท้จริงของตนเองซึ่งสอดคล้องกับเจตจำนงร่วมที่ได้

กระนั้นแล้วแม้ว่าเสียงส่วนน้อยจะยังคงมีเสรีภาพได้แม้ต้องเชื่อฟังกฎหมาย แต่ปัญหาหนึ่งของการลงคะแนนเสียงเพื่อค้นหาเจตจำนงร่วมคือจำนวนที่เพียงพอของคะแนนเสียงที่จะยืนยันว่ามติเอกฉันท์จะให้คำตอบที่ถูกต้องและให้กฎหมายที่มีความยุติธรรมได้ กล่าวคือเราจะรู้ได้

³ Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 4 ch2 pp. 110-111.

อย่างไรว่าจำนวนของผู้ที่ลงคะแนนเสียงมีความเพียงพอที่จะทำให้เสียงส่วนใหญ่สามารถค้นพบผลประโยชน์ร่วมที่แท้จริงได้ ซึ่งการตอบคำถามนี้เราสามารถพิจารณาได้จากการคำนวณของ Condorcet⁴ ที่ว่าหากผู้ที่เข้าร่วมประชุมมีความสามารถในการค้นหาคำตอบที่ถูกต้องมากกว่า 50% คำตอบที่ได้จากเสียงส่วนใหญ่มีแนวโน้มสูงที่จะเป็นคำตอบที่ถูกต้อง แต่ถ้าจำนวนเสียงส่วนใหญ่มีมาก ความแน่ใจที่ได้จากคำตอบที่ถูกต้องย่อมมีมากขึ้น จำนวนเสียงส่วนใหญ่ที่มีมากย่อมมาจากผู้เข้าประชุมจำนวนมาก เช่นถ้ามีจำนวนคนลงคะแนน 1,000 คน แล้วให้เสียงส่วนใหญ่ที่มีความสามารถในการค้นหาคำตอบที่ถูกต้องคิดเป็น 51% โอกาสที่เสียงส่วนใหญ่จะให้คำตอบที่ถูกต้องคิดเป็น 69% ซึ่งมีโอกาสจะได้คำตอบที่ถูกต้องมากกว่า 2:1 อย่างไรก็ตามยังมีจำนวนผู้ร่วมลงคะแนนเสียงมากเท่าใดคำตอบที่ได้จากเสียงส่วนใหญ่จะยังมีความถูกต้องมากขึ้นเท่านั้น เช่นถ้าเรากำหนดให้เสียงส่วนใหญ่ที่มีความสามารถในการค้นหาคำตอบที่ถูกต้องเท่าเดิมคือ 51% แต่มีผู้เข้าร่วมลงคะแนนเสียงจำนวน 10,000 คน (5,100:4,900) โอกาสที่เสียงส่วนใหญ่จะให้คำตอบที่ถูกต้องมากขึ้นถึง 99.97%⁶ จากทั้งสองตัวอย่างถ้าเรากำหนดให้เสียงส่วนใหญ่ที่สามารถให้คำตอบที่ถูกต้องคิดเป็นร้อยละที่เท่ากัน จำนวนคนเข้าร่วมประชุมจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เสียงส่วนใหญ่จะสามารถให้คำตอบที่ใกล้เคียงกับคำตอบที่ถูกต้องได้มากที่สุด

เพราะฉะนั้นการที่รัฐโซกันผู้หญิงออกจากการทำหน้าที่นี้และมีความมั่นใจว่าผู้หญิงสามารถบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมได้จำเป็นต้องอาศัยเหตุผลคือ รัฐโซต้องมีความเชื่อว่าจำนวนผู้ชายมีมากเพียงพอที่จะทำให้เสียงส่วนใหญ่มากจนกระทั่งสามารถแน่ใจได้ว่าเราจะได้รับคำตอบที่ถูกต้อง จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้หญิง ความเชื่อเช่นนี้ถือว่ามีเหตุผล เพราะถ้าจำนวนผู้ชายมีมากพอที่จะทำให้เสียงส่วนใหญ่สามารถให้คำตอบที่ถูกต้องได้ ย่อมเท่ากับว่าถ้ามีจำนวนของผู้เข้า

⁴ สูตรคณิตศาสตร์ที่ใช้ในการคำนวณตามที่ Duncan Black บรรยายไว้ในหนังสือที่ Brian Barry อ้างถึงคือ ให้ h = จำนวนสมาชิกที่เป็นเสียงส่วนใหญ่

k = จำนวนสมาชิกที่เป็นเสียงส่วนน้อย

v = เปอร์เซ็นต์ที่สมาชิกแต่ละคนมีโอกาสให้คำตอบที่ถูกต้อง

e = เปอร์เซ็นต์ที่สมาชิกแต่ละคนมีโอกาสให้คำตอบที่ผิด

ความน่าจะเป็นที่เสียงส่วนใหญ่จะให้คำตอบที่ถูกต้องเท่ากับ

$$v^{h-k}$$

⁵ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าผู้ชายทุกคนสามารถเข้าร่วมประชุมเพื่อกำหนดกฎหมายได้เหมือนกัน เนื่องด้วยสำหรับรัฐโซแล้วเขามีสมมติฐานเกี่ยวกับความสามารถของผู้ที่จะเข้าร่วมประชุมว่า ทุกคนที่เข้าร่วมประชุมต้องมีการศึกษาในระดับที่เพียงพอจนสามารถลงคะแนนเสียงได้

⁶ Brian Barry, *The public Interest*, in A. Quinton (ed.), *Political Philosophy*, (Oxford: Oxford University Press, 1967) pp. 122.

ประชุมเพิ่มก็ไม่ได้ส่งผลให้ผลของการลงคะแนนต่างออกไปมาก ถ้าเราเข้าใจเช่นนี้การมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายก็มีบทบาทแค่ให้ความมั่นใจว่ามีจำนวนผู้เข้าประชุมมากพอ และการที่ผู้หญิงไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายจึงไม่ได้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงขาดเสรีภาพ เนื่องด้วยถ้ามีผู้ประชุมมากพอที่จะทำให้กฎหมายมีความยุติธรรม ทำให้การที่ผู้หญิงทำตามกฎหมายทั้งที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมก็ได้ทำให้ผู้หญิงขาดเสรีภาพ เพราะเป็นการกระทำในสิ่งที่ตนเองต้องการอย่างแท้จริงเช่นเดียวกับผู้ชาย และแม้ว่าผู้หญิงจะไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมก็ได้ทำให้กฎหมายมีผลเปลี่ยนแปลงความยุติธรรมแต่อย่างใด

เมื่อประกอบกับทัศนะของรูสโซที่ว่า ผลประโยชน์ร่วมทางสาธารณะจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดผู้หญิง ทำให้แม้ผู้ชายจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายที่มุ่งเพื่อผลประโยชน์ทางสาธารณะ แต่ผู้ชายเพียงลำพังก็ไม่สามารถทำให้ผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นจริงขึ้นมาได้ รูสโซกล่าวว่าการสร้างผลประโยชน์ทางสาธารณะจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของผู้หญิงด้วยครึ่งหนึ่ง เนื่องด้วยผู้หญิงคือผู้ช่วยปกป้องเรื่องทางศีลธรรมของสังคม กล่าวคือผู้หญิงที่มีคุณธรรมจะช่วยปกป้องรักษาความสงบสุขและสร้างศีลธรรมที่ดีทางสาธารณะได้เพราะผู้หญิงที่มีคุณธรรมจะมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้สึกในการเห็นคุณค่าของการกระทำเพื่อมุ่งผลประโยชน์และความสุขของรัฐ รวมทั้งทำให้เกิดความรักในกฎหมายและความปรองดองกันระหว่างพลเมืองได้⁷ นั่นเท่ากับว่าแม้ว่าผู้หญิงจะไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ผู้หญิงสามารถเข้าไปมีบทบาทต่อพื้นที่ทางสาธารณะได้เช่นเดียวกันกับผู้ชาย

4.3 ข้อสรุป

เพราะฉะนั้นอาจสรุปได้ว่า ภายใต้หลักเสรีภาพทางศีลธรรมที่รูสโซให้ไว้ผ่านพื้นที่ทางการเมืองซึ่งหมายถึงการเป็นนายตนเองและเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างนั้น แม้ผู้หญิงจะไม่สามารถออกกฎหมายแต่ผู้หญิงก็สามารถมีเสรีภาพที่ยังเป็นนายของตนเองตามทัศนะของรูสโซได้เช่นเดียวกับผู้ชาย นั่นแสดงให้เห็นว่าการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมของผู้หญิงในพื้นที่อื่นซึ่งไม่ใช่พื้นที่ทางการเมืองแต่ผู้หญิงก็ยังสามารถเชื่อฟังตนเองได้ในพื้นที่ทางการเมือง

⁷ Roger D. Masters(ed)(tr), Jean-Jacques Rousseau: The First and Second Discourses, (New York: St Martin's Press, 1964) pp. 89.